

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE INSTITUTIONAL MECHANISM AGAINST CORRUPTION AT THE MODERN STAGE OF FORMATION OF NATIONAL SECURITY

У статті розкрито проблеми реалізації інституційного механізму протидії корупції на сучасному етапі формування національної безпеки. Встановлено, що, оскільки системна протидія корупції не має результату, суспільство зневірюється, зменшується інвестиційна привабливість, європейські та світові фундації все менше зацікавлені у співпраці з Україною на багатьох рівнях. Наведено основні причини поширеності корупції в Україні (психологічні втрати перехідного періоду у житті суспільства, становлення нових державних інститутів, перерозподіл державної власності, мінімізація економіки, кризові економічні явища, незавершеність формування правового поля в Україні, незадовільний стан протидії злочинності, незадовільний стан боротьби з контрабандою на митницях та в зоні проведення АТО, прорахунки у кадровому забезпеченні інституту управлінської ланки в органах державного управління). Розкрито типові наслідки впливу корупції на систему державного управління. Наведено головні фактори, які впливають на організацію протидії явищу корупції в корумпованому просторі. Наведено інституційні чинники, які впливають на корупційну поведінку. Наведено основні причини малоєфективної взаємодії між неурядовими організаціями та державними владними органами у протидії корупції, зокрема відсутність системності у роботі, яку проводять дорадчі структури при держструктурах, та непрозорий розподіл ресурсів, коли видатки з бюджету та організація конкурсів на міжнародні програми фінансового забезпечення акцій з боротьби проти розповсюдження явища корупції не підлягають громадському контролю і присутні значні зловживання. З'ясовано, що зараз Україна вдається до чітких послідовних кроків у сегменті протидії явищу корупції та його ліквідації, однак впевнений рух потрібен не лише в державних, а й у регіональних масштабах. Встановлено, що боротьба з корупцією в Україні ускладнюється тим, що відбулося поширення корупційних стосунків на всі рівні державного управління та влади у межах політичного процесу. Нею вражена фактично кожна владна гілка і владний інститут, місцеве самоврядування.

Ключові слова: протидія корупції, інституційний механізм, національна безпека,

наслідки впливу корупції, фактори, які впливають на протидію корупції.

The article deals with the problems of implementation of the institutional mechanism for combating corruption at the present stage of national security formation. It is established that since the systemic counteraction to corruption has no effect, society is being discouraged, investment attractiveness is diminishing, European and world foundations are less interested in cooperation with Ukraine at many levels. The main reasons for the prevalence of corruption in Ukraine (psychological losses of transition in the life of society, formation of new state institutions, redistribution of state property, shadowing of the economy, crisis economic phenomena, incompleteness of formation of the legal field in Ukraine, unsatisfactory state of combating crime, unsatisfactory state of fight against crime, are given customs and in the area of anti-terrorist operation, miscalculations in the staffing of the institute of management in the bodies of public administration). Typical consequences of the impact of corruption on the public administration system are revealed. The main factors that influence the organization of combating the phenomenon of corruption in the corrupt space are given. Institutional factors that influence corruption behavior are outlined. The main reasons for the ineffective interaction between NGOs and state authorities in combating corruption, in particular, the lack of systematic work performed by governmental advisory bodies and the opaque allocation of resources when spending from the budget and organizing competitions for international financial support programs the spread of corruption is not subject to public scrutiny and there is considerable abuse. It is clear that Ukraine is now taking clear and consistent steps in the segment of combating corruption and eliminating corruption, but a strong movement is needed not only on a national but also regional scale. It is found that the fight against corruption in Ukraine is hampered by the fact that corruption has spread to all levels of government and government within the political process. It affects virtually every power branch and power institute, local government.

Key words: counteracting corruption, institutional mechanism, national security, the effects of corruption, factors influencing the fight against corruption.

УДК 343.9
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-15-24>

Швидкий Я.Ю.

здобувач кафедри публічного управління та адміністрування Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні не існує держави, де б корупцію остаточно викоринили. Жодна соціально-політична і економічна система не мала, не має і не може отримати повний імунітет від корупційного фактору. Тривале існування корупції можливе навіть у державах із розвинутою демократією та відкритою ринковою економікою. Різниця між країнами полягає

не в тому, наявна чи відсутня корупція як така, а в тому, якими є її масштаби, характер, вплив на соціальні процеси економічного, політичного, правового чи іншого характеру. В нашій країні явище корупції є проблемою, яку необхідно розв'язати невідкладно. Вона є значною загрозою для демократичної системи, втілення засад верховенства права, національної безпеки, становлення громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реалізації інституційного механізму протидії корупції досліджували такі науковці, як В. Белєвцева, В. Козак, А. Мовчан, М. Мовчан, В. Настюк, Л. Усаченко тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Натепер актуальним залишається дослідження головних проблем реалізації інституційного механізму протидії корупції.

Метою цієї роботи є розкриття проблем реалізації інституційного механізму протидії корупції на сучасному етапі формування національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Корупційна проблема у світі і в Україні фактично щоденно усно та письмово згадується президентами, законодавцями, правоохоронцями, юристами, економістами, а також громадськими діячами і більшою частиною населення. Водночас лунає і публікується багато правильних, розумних і корисних думок. В Україні проводяться численні конференції, круглі столи, семінари та інші заходи (більше 100 упродовж останнього року). У разі реалізації всіх здобутків цих заходів корумпованим чиновникам довелося б залишати свої теплі посади, проте їхня кількість лише збільшується.

Найвні форми корупції та ймовірні ризики виникнення нових її форм зумовлені широким колом об'єктивних і суб'єктивних причин, що є характерними для умов кардинальних політичних і соціально-економічних перетворень у суспільстві та державі. Існують такі причини поширеності корупції в Україні:

1) психологічні втрати перехідного періоду у житті суспільства. Розпад старої системи моральних та інших духовних цінностей спричинив ситуацію втрати значною частиною населення моральних орієнтирів, духовних опор і одночасно призвів до поширення цинізму, аморальності та криміналізації суспільної свідомості;

2) становлення нових державних інститутів. Стара вертикаль державного управління поступово замінюється новою;

3) перерозподіл державної власності. Після проголошення незалежності України розпочався процес перерозподілу державної власності у нові її форми. Такими формами є створення акціонерних товариств, передача в оренду, розпродаж і перехід у приватну власність земель, підприємств тощо;

4) тінізація економіки. Тіньова економіка підриває основи існування держави, розкладає державний апарат, оскільки однією з умов її наявності є широкий підкуп працівників державних органів;

5) кризові економічні явища. Спад виробництва, скорочення об'ємів продукції, відсутність оновлення основних фондів у всіх галузях народного господарства сприяють тому, що все більше підприємств, юридичних і фізичних осіб вимушені шукати кредити, позички і дотації;

6) незавершеність формування правового поля в Україні. Суперечливість вимог одного закону вимогам інших законів стає причиною масового тиску на державні органи, створює сприятливі умови для корупційних дій з боку посадових осіб державних установ, організацій і підприємств різних форм власності;

7) незадовільний стан протидії злочинності. В умовах криміналізації суспільства, поширення особливо тяжких злочинів боротьба з корупцією за рангом важливості поступається місцем перед замовними убивствами, розбійними нападами тощо;

8) незадовільний стан боротьби з контрабандою на митницях та в зоні проведення АТО. У результаті Державний бюджет України не отримує мільярди гривень надходжень;

9) прорахунки у кадровому забезпеченні інституту управлінської ланки в органах державного управління [2, с. 74–75].

Типовими наслідками впливу корупції на систему державного управління є такі [5]: поширення практики усунення територіальних громад від формування бюджетної політики та розробки програм територіального розвитку, що реалізуються регіональною владою за принципом ручного управління залежно від зміни поточної ситуації в країні; зростання нелегальних форм взаємодії між чиновниками та бізнес-сектором при визначенні об'єктів фінансування та здійсненні державних закупівель; зловживання повноваженнями у користуванні місцевими ресурсами, зокрема земельними.

Системна корупція призводить до багатьох негативних наслідків. У підсумку всі вони мають серйозні політичні наслідки, адже демократія стає неефективною. Зменшується довіра до влади, падає престиж країни на міжнародній арені, викривляється реальна політична конкуренція [3]:

1) серйозним політично-корупційним аспектом є відсутність (можливо, небезкорисливо) політичної волі для боротьби з корупцією. Документальних свідчень цього досить багато. Це, зокрема, систематичні декларації влади про необхідність створення спеціального органу по боротьбі з корупцією і майже десятилітнє торпедування прийняття відповідного закону «Про Національне бюро антикорупційних розслідувань»;

2) особливий вид корупції – корупція політична, яку можна розглядати з трьох таких взаємопов'язаних позицій: кримінально-правової, мотиваційної та оцінювальної. У КК України немає кримінальної відповідальності за політичну корупцію. Про неї можна говорити стосовно деяких корупційних діянь, спрямованих проти конституційних прав і свобод людини і громадянина, проти основ державного устрою, державної влади та власності;

3) однією з політичних причин ситуації, яка склалася, є побоювання української влади набутти оцінки авторитарної влади і встановити жорсткий соціально-правовий контроль над кримінальною економічною діяльністю, корупцією та організованою злочинністю. Складається парадоксальна ситуація. Всі гілки влади вимагають боротьби з корупцією, але будь-які заходи держави, спрямовані на цю боротьбу, викликають бурю емоцій щодо звинувачень в тоталітарному підході до управління суспільством.

Корупція формується в межах соціально неоднорідного простору, до якого входять політична, економічна і соціальна сфери нинішнього соціуму, а її детермінанти такі: незавершена суспільно-політична трансформація, дестабілізовані суспільні відносини, суспільні і державні інститути щодо боротьби з корупцією працюють безсистемно; політична система є несталою і нестабільною, суспільство є соціально неструктурованим, політична влада перебуває в кризі, її гілки протистоять одна одній, демократичні традиції не розвинені, немає визначеного поняття політичної відповідальності за діяння корупційного характеру; послаблюється вплив держави на спектр економічних відносин, існують фактори квазі-ринкової трансформації та економічної кризи в суспільстві, економічний розвиток не має визначених перспектив, є проблема тінізації економічної системи; наявна усталена соціальна напруженість, посилюються соціальні конфлікти; нормативно-правове регулювання у системі боротьби з корупцією розпорошене, відсутні взаємодія та взаємозв'язок між владними державними органами та їхніми посадовими особами, превалює кількісний підхід щодо визначення інструментарію і механізмів політики антикорупційного спрямування над елементом логіки в її формуванні; усталені етичні норми поведінки посадовців дискредитовані; корупція сприймається як звичайне явище, характерне для будь-якого суспільства.

Питання протидії корупції, як завжди, є одним з найактуальніших. Та варто сказати, що антикорупційні заходи у різних державах не є однаково ефективними. Комплексна

реформа системи боротьби з корупцією має відповідати міжнародним стандартам та успішним іноземним практикам і сприяти гармонізації українського законодавства з євро-стандартами. Ця стратегія реформування відповідає колу зобов'язань, які проголосила Україна в Угоді про асоціацію з Європейським Союзом. Організація протидії явищу корупції в корумпованому просторі може підпадати під вплив таких факторів, як:

1) загальний стан економіки у державі або конкретному регіоні;

2) специфіка, з якою реалізуються ті чи інші процедурні вимоги, що має відповідати моральним та/чи правовим нормам, загально-прийнятим у соціальній групі або суспільстві;

3) ряд особливих моральних і психолого-емоційних рис суб'єктів суспільних взаємовідносин, які вважають свою участь у вирішенні деяких процедурних питань передумовою, щоб отримати блага, не враховуючи моральні або правові обмеження;

4) наявний неправовий інтерес у людей, які мають розпорядчо-виконавчі повноваження, спрямований на те, щоб зберегти корупційну систему, яка допомагає їм особисто збагатитися або отримати певні блага;

5) відповідальні особи, які представляють підприємства, установи і організації і мають виконавчо-розпорядчі повноваження, реалізують дії і заходи, щоб відтворити корупційне середовище, долучаючи до нього нових учасників і/або нівелюючи ефективні заходи, спрямовані на протидію корупції.

Водночас на корупційну поведінку істотно впливають інституційні чинники, а саме інституційне розділення функцій органів, що здійснюють контроль за поведінкою державних службовців. Національна нормативно-правова база, на жаль, не зобов'язує до такого контролю. Ось чому абсолютною передумовою протидії корупції під час проведення адміністративної реформи має стати виокремлення автономної функції контролю у виконавчій владі та становлення фінансового внутрішнього контролю [1].

Сьогодні у взаємодії неурядових організацій та органів державної влади стосовно боротьби з корупцією переважають неформальні складники, що базуються на особистих відносинах. Це значно обмежує можливості реального та дієвого громадського контролю, участь громадськості у запобіганні та протидії корупції [4]. Основні причини малоефективної взаємодії між неурядовими організаціями та державними владними органами у протидії корупції включають відсутність системності у роботі, яку проводять дорадчі структури при держ-

структурах, та непрозорий розподіл ресурсів, коли видатки з бюджету та організація конкурсів на міжнародні програми фінансового забезпечення акцій з боротьби проти розповсюдження явища корупції не підлягають громадському контролю і присутні значні зловживання.

Резюмуючи сказане, зауважимо, що зараз Україна вдається до чітких і послідовних кроків у сегменті протидії явищу корупції та його ліквідації, однак впевнений рух потрібен не лише в державних, а й у регіональних масштабах. Рівень ефективності реалізації антикорупційного стратегічного плану серйозно залежить від того, наскільки повно та якісно реалізуюватимуть заплановані ним превентивні заходи усі суб'єкти на рівні регіонів. Програмування антикорупційної боротьби в регіонах дещо зрушило з мертвої точки, що стосується реалізації вимог Антикорупційної стратегії, але є ще низка системних недоліків, які необхідно усунути. Цими недоліками є такі: окремі регіональні програми по боротьбі з корупцією не відповідають задачам, які ставить загальнодержавна антикорупційна стратегія та державна антикорупційна програма; передбаченим регіональними антикорупційними програмними документами превентивним заходам притаманна неузгодженість та відсутність належного наукового обґрунтування того, наскільки доцільним і ефективним є їхнє використання; на рівні регіонів несвоєчасно оновлюються та формуються програмні документи по боротьбі з корупцією; відсутнє належне фінансування, необхідне, щоб реалізувати заплановані заходи, передбачені в регіональних антикорупційних програмах.

Висновки. Отже, оскільки системна протидія корупції не має результату, суспільство зне-

вірюється, зменшується інвестиційна привабливість, європейські та світові фундації втрачають зацікавленість у співпраці з Україною на багатьох рівнях. Наявність постійних корупційних скандалів та відсутня політична воля в протидії корупції залишають нашу державу на цивілізаційному узбіччі та зменшують можливості здійснити геополітичний, економічний чи інший прорив. Боротьба з корупцією в Україні ускладнюється тим, що відбулося поширення корупційних стосунків на всі рівні державного управління та влади у межах політичного процесу. Нею вражена фактично кожна владна гілка і владний інститут, місцеве самоврядування. Антикорупційні рішення, прийняті на вищому рівні, є неефективними, адже їх свідомо блокують чи ігнорують.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Козак В.І. Засоби врегулювання питань протидії корупції в системі державного управління. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». 2013. Вип. 3. С. 253–264.
2. Мовчан А.В., Мовчан М.А. Основні причини поширення корупційних явищ в органах державної влади України. Проблеми антикорупційної діяльності в Україні : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18 трав. 2015 р. Київ : МП «Леся», 2015. С. 73–76.
3. Настюк В., Бєлевцева В. Політико-правові проблеми протидії корупційним явищам в Україні. Вісник Національної академії правових наук України. 2015. № 2. С. 45–54.
4. Усаченко Л.М. Основні аспекти, форми та напрями взаємодії органів державної влади з неурядовими організаціями. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/2/26.pdf>.
5. Щодо протидії корупції в системі державного управління : аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/908>.